

Тернопільський національний медичний університет імені І. Я. Горбачевського

Видавнича група «Наукові перспективи»

Луганський державний медичний університет

Громадська наукова організація «Система здорового довголіття в мегаполісі»

Громадська організація «Християнська академія педагогічних наук України»

Громадська організація «Всеукраїнська асоціація педагогів і психологів з
духовно-морального виховання»

*за сприяння КНП "Клінічна лікарня №15 Подільського району м.Києва",
Центру дієтології Наталії Калиновської*

«Перспективи та інновації науки»

(Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»)

Випуск № 9(43) 2024

Київ – 2024

ISSN 2786-4952 Online

УДК 001.32:1/3](477)(02)

DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-9\(43\)](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-9(43))

«Перспективи та інновації науки (Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»):
журнал. 2024. № 9(43) 2024. С. 911

**Згідно наказу Міністерства освіти і науки України від 27.09.2021
№ 1017 журналу присвоєно категорію "Б" із психології та педагогіки**

**Згідно наказу Міністерства освіти і науки України від 27.04.2023
№ 491 журналу присвоєно категорію "Б" із медицини: спеціальність 222**

**Рекомендовано до видавництва Президією громадської наукової організації «Всеукраїнська Асамблея докторів
наук з державного управління» (Рішення від 16.09.2024, № 6/9-24)**

*Журнал видається за підтримки КНП "Клінічна лікарня №15 Подільського району м.Києва",
Центру дієтології Наталії Калиновської.*

Журнал заснований з метою розвитку наукового потенціалу та реалізації кращих традицій науки в Україні, за кордоном. Журнал висвітлює історію, теорію, механізми формування та функціонування, а, також, інноваційні питання розвитку медицини, психології, педагогіки та. Видання розраховано на науковців, викладачів, педагогів-практиків, представників органів державної влади та місцевого самоврядування, здобувачів вищої освіти, громадсько-політичних діячів.
Журнал включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus (IC), Research Bible, міжнародної пошукової системи Google Scholar.

Голова редакційної колегії:

**Жукова Ірина
Віталіївна**

кандидат наук з державного управління, доцент, Лауреат премії Президента України для молодих вчених, Лауреат премії Верховної Ради України молодим ученим, директор Видавничої групи «Наукові перспективи», директор громадської наукової організації «Всеукраїнська асамблея докторів наук з державного управління» (Київ, Україна)

Головний редактор: Чернуха Надія Миколаївна — доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної реабілітації та соціальної педагогіки Київського національного університету імені Тараса Шевченка (Київ, Україна).

Заступник головного редактора: Торяник Інна Іванівна - доктор медичних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник лабораторії вірусних інфекцій Державної установи «Інститут мікробіології та імунології імені І.І. Мечникова Національної академії медичних наук України» (Харків, Україна);

Заступник головного редактора: Сіданіч Ірина Леонідівна — доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти Навчально-наукового інституту менеджменту та психології ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України (Київ, Україна);

Заступник головного редактора: Жуковський Василь Миколайович — доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри англійської мови Національного університету "Острозька академія" (Рівне, Україна).

Редакційна колегія:

1. Бабова Ірина Костянтинівна - доктор медичних наук, професор, професор кафедри дефектології та фізичної реабілітації, ДЗ "Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського" (Одеса, Україна)
2. Бабчук Олена Григорівна — кандидат психологічних наук, доцент, завідувач кафедри сімейної та спеціальної педагогіки і психології Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського» (Одеса, Україна)
3. Бахов Іван Степанович — доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри іноземної філології та перекладу Міжрегіональної академії управління персоналом (Київ, Україна)
4. Балахтар Катерина Сергіївна - здобувач ступеня доктора філософії (PhD) за спеціальністю 053. Психологія, старший викладач кафедри іноземних мов в Національному університеті ім. О. О. Богомольця (Київ, Україна)
5. Бартенєва Ірина Олександрівна - кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського» (Одеса, Україна)
6. Біляковська Ольга Орестівна — доктор педагогічних наук, професор кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи Львівського національного університету імені Івана Франка (м. Львів, Україна)
7. Вадзюк Степан Нестерович - доктор медичних наук, професор, Заслужений діяч науки і техніки України, почесний академік Національної академії педагогічних наук України, завідувач кафедри фізіології з основами біоетики та біобезпеки Тернопільського національного медичного університету імені І.Я. Горбачевського України (Тернопіль, Україна)
8. Вовк Вікторія Миколаївна - кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки Державного університету ім. Станіслава Сташіца в Пілі (м. Піла, Польща)
9. Гвождєв Сильвія — кандидат наук, Державна професійна вища школа ім. Якуба з Парадизу в Гожуві-Великопольському (Польща)
10. Гетманенко Людмила Миколаївна - старша викладачка кафедри природничо-математичної освіти і технологій Інституту післядипломної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка (Київ, Україна)

Саннікова О.П., Санніков О.І. <i>МОДЕЛЬ ВИБОРУ ПРОФЕСІОНАЛА: ОСОБИСТІСНИЙ ПІДХІД</i>	644
Скаковська А.В. <i>ДОСЛІДЖЕННЯ МЕДИЧНИХ СТРАХІВ У ДІТЕЙ З ОНКОГЕМАТОЛОГІЧНИМИ ЗАХВОРЮВАННЯМИ В УМОВАХ СТАЦІОНАРНОГО ЛІКУВАННЯ</i>	661
Терентьєва Н.О., Загоруйко Т.А. <i>ВПЛИВ СОЦІАЛЬНОГО СТАТУСУ НА МОЖЛИВОСТІ КАР'ЄРНОГО ЗРОСТАННЯ</i>	672
Терентьєва Н.О., Самойлов Д.О. <i>КОГНІТИВНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОЇ СФЕРИ ЛЮДЕЙ ЗРІЛОГО ВІКУ З ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ</i>	686
Химко М.Б., Товпеко О.В., Больман С.Ю. <i>ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ ДІТЕЙ ВІЙСЬКОВО-СЛУЖБОВЦІВ</i>	694
Хуртенко О.В., Дмитренко С.М. <i>ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ФОРМУВАННЯ ІМІДЖУ СУЧАСНОГО ПЕДАГОГА</i>	709
Чорна Н.В. <i>ВПЛИВ ЦИФРОВИХ МЕДІА НА СЕКСУАЛЬНУ ОСВІТУ ТА РОЗВИТОК СЕКСУАЛЬНИХ НОРМ СЕРЕД МОЛОДІ</i>	720
Широбоков Ю.М., Ляска О.П., Лунченко Н.В. <i>ЕФЕКТИВНІСТЬ ОНЛАЙН-КОНСУЛЬТАЦІЙ У ПІДТРИМЦІ ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ПІД ЧАС ВІЙНИ</i>	731
Шкраб'юк В.С., Шейко А.О., Денисенко А.О., Чумаченко О.Ю. <i>ПОНЯТТЯ ТА СТРУКТУРА РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ ОСОБИСТОСТІ</i>	744

СЕРІЯ «Медицина»

Vysochyna I.L., Kramarchuk V.V., Yashkina T.O. <i>THE OPINION OF INTERN DOCTORS IN THE SPECIALTY OF "GENERAL PRACTICE - FAMILY MEDICINE" REGARDING CERTIFICATION</i>	758
Бараннік К.С., Молчанов Р.М., Баранник С.І. <i>ВПЛИВ ХІМІЧНОГО СКЛАДУ, СТРУКТУРИ ТА МІЦНОСТНИХ ХАРАКТЕРИСТИК СЕЧОВИХ КАМЕНІВ НА ПРОГНОЗУВАННЯ ЯКОСТІ ЛІТОТРИПСІЇ</i>	767
Воронцова Т.О., Козловська Я.І., Горішній І.М., Левенець С.С., Крицький І.О., Стахурська І.О. <i>СКЕЛЕТНО-М'ЯЗОВІ УСКЛАДНЕННЯ ЦУКРОВОГО ДІАБЕТУ У ДІТЕЙ (ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ)</i>	781

УДК: 159.923

[https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-9\(43\)-644-660](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-9(43)-644-660)

Саннікова Ольга Павлівна доктор психологічних наук, професор, Заслужений діяч науки і техніки України, завідувач кафедри загальної та диференційної психології, Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського», Фонтанська дор., 4, м. Одеса, 65039, <https://orcid.org/0000-0003-3961-2103>

Санніков Олександр Ілліч доктор психологічних наук, професор, професор кафедри теорії та методики практичної психології, Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Фонтанська дор., 4, м. Одеса, 65039, <https://orcid.org/0000-0002-6743-0182>

МОДЕЛЬ ВИБОРУ ПРОФЕСІОНАЛА: ОСОБИСТІСНИЙ ПІДХІД

Анотація. Розкрито роль і значення «прийняття рішень», як вибір особистості, що враховує невизначеність і умови вибору. Представлені сучасні підходи до вивчення вибору, де прийняття рішень розглядається: як психологічна система діяльності, як інтегральний психічний процес; як теорія смислової й функціонально-рівневої регуляції прийняття інтелектуальних рішень; як теорія функціональних систем тощо, та надано їхній аналіз. Установлено, що широкий спектр властивостей особистості виконує роль чинників й здійснює регуляцію вибору. Розглянуто теоретичні уявлення моделей вибору особистістю професіонала. Виділені передумови розгортання досліджень по створенню якісних методів формалізації вибору й прийняття рішень (інформація про складність аналізу й опису їх прийняття, опис елементів ситуації вибору, які її утворюють). Представлені основні напрямки реалізації нормативного (класичного) і дескриптивного (адміністративного) підходів до моделювання вибору особистості, прийняття суб'єктивних рішень.

Показані результати досліджень вибору особистості в реалізації психологічної системи ухвалення рішення як регулятора поведінки й діяльності. Розглянуті шляхи подолання обмеженості нормативного й дескриптивного підходів, розвиток змістовних моделей вибору, як більш глибоке проникнення в зміст вибору професіонала. Проведений критичний аналіз z-моделі прийняття рішень, моделі функціонально-рівневої регуляції вибору, моделі вибору в ситуації невизначеності. Виділені специфічні особливості пропонованого напрямку (урахування впливу властивостей особистості, використання тактик подолання невизначеності в ситуації

вибору), а також перспективи його розвитку. Емпірично доведено, що функціональна регуляція прийняття рішення здійснюється на декількох структурних рівнях, серед яких виділяються такі, як: емоційно-вольовий, контрольно-регулятивний, рівень реалізації стратегій і дій та рівень реалізації вибору. Показана особлива роль когнітивного простору вибору, що забезпечує функціонально-інформаційний аналіз невизначеності, аналіз і синтез умов прийняття рішень та їх реалізації.

Ключові слова: вибір особистості, прийняття рішень, дескриптивні моделі, рівні регулювання, професіонал, модель особистісного вибору.

Sannikova Olga Pavlivna Doctor of Psychology, professor, Honored Worker of Science and Technology of Ukraine, Head of General and Differential Psychology Department, State institution «South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushinsky», Fontanskaya road, 4, Odesa, 65039, <https://orcid.org/0000-0003-3961-2103>

Sannikov Oleksandr Ilyich Doctor of Psychology, professor, Professor of the Department of Theory and Methodology of Applied Psychology, State institution «South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky». Fontanska St., 4, Odesa, <https://orcid.org/0000-0002-6743-0182>

MODEL OF PROFESSIONAL'S CHOICE: A PERSONALITY-ORIENTED APPROACH

Abstract. The role and meaning of «decision-making» as a personal choice that takes into account uncertainty and conditions of choice is revealed. Modern approaches to the study of choice are presented, where decision-making is considered: as a psychological system of activity, as an integral mental process; as a theory of semantic and functional-level regulation of intellectual decision-making; as the theory of functional systems, etc., and their analysis is provided. It has been found out that a wide range of personality traits play the role of factors and regulate choice.

The theoretical representations of models of the personality's choice of a professional are considered. Prerequisites for the deployment of research on the creation of qualitative methods of formalization of choice and decision-making are highlighted (information about the complexity of analysis and description of their adoption, description of the elements of the choice situation that form it). The main directions of implementation of normative (classical) and descriptive (administrative) approaches to the modeling of personality's choice and subjective decision-making are presented.

The results of research on the personality's choice in the implementation of the psychological decision-making system as a regulator of behavior and activity are

shown. Ways to overcome the limitations of normative and descriptive approaches, the development of meaningful choice models, as a deeper insight into the meaning of a professional's choice are considered. A critical analysis of the z-model of decision-making, the model of functional-level regulation of choice, the model of choice in a situation of uncertainty was carried out. The specific features of the proposed direction are highlighted (taking into account the influence of personality traits, the use of tactics to overcome uncertainty in the situation of choice), as well as the prospects for its development.

It has been empirically proven that the functional regulation of decision-making is carried out at several structural levels, among which there are such as: emotional-volitional, control-regulatory, the level of implementation of strategies and actions, and the level of choice implementation. The special role of the cognitive space of choice, which provides functional and informational analysis of uncertainty, analysis and synthesis of decision-making conditions and their implementation is shown.

Keywords: personality's choice, decision-making, descriptive models, levels of regulation, professional, model of personality-oriented choice.

Постановка проблеми. Трансформації, що відбуваються в сучасному суспільстві, приводять до поступового ускладнення професійних завдань, що у свою чергу обумовлює потребу в постійному розвитку й удосконаленні методології прийняття рішень, розробці моделей і технології вирішення виниклих ситуацій. Розв'язок складних і різноманітних завдань у процесі життєдіяльності, керуванні, неможливий без використання знань про психологічні характеристики особистості професіонала, без оцінки її потенційних можливостей. Одним з таких психотехнологічних підходів, у якому можуть найбільше повно виявитися як потенційні можливості особистості (властивості її індивідуальності, професійно важливі якості), так і властиві їй обмеження, виступають моделі суб'єктивного вибору й прийняття рішень особистістю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Відомо, що ефективність прийнятих рішень багато в чому залежить не тільки від об'єктивних (мета, завдання, ступінь досконалості алгоритмів і методів прийняття рішень), але й від суб'єктивних факторів (рівень володіння професійною й фактографічною інформацією, інструментальні знання для вибору особистості, володіння техніками прийняття рішень тощо). У теорії прийняття рішень залежно від позицій авторів ці й інші характеристики враховуються по-різному. Це відбивається в розроблених моделях прийняття рішень. Поняття «модель» багатозначне. «Модель» у психологічному словнику визначається як явлення, яке відображає, дублює або деяким чином ілюструє зразок відносин, що спостерігаються у природі або в суспільстві. Цінність і корисність моделі

визначається пророкуваннями, які можна зробити з її допомогою, та її роллю в керівництві й розвитку теорії й практики [2].

Найбільш загальне визначення моделі – це схема якого-небудь **явища** або **процесу**. У контексті нашого викладу, різні **моделі** прийняття рішення також розглядають прийняття рішення або як **явище** (опис його структури, компонентного складу елементів), або як **процес** (опис динаміки, етапів прийняття рішень). Саме тому моделі прийняття рішення як цілісного явища, крім структури найчастіше містять інформацію про процедури, техніків, методи прийняття рішення, що вимагає додаткового уточнення вихідних понять явища, що розглядається [11].

Поняття «прийняття рішення» має на увазі розгляд його не тільки як явища, або як інтегрального психічного процесу, але і як результат вибору мети, як формування й реалізацію програми дій, використання способу одержання або стратегії досягнення розв'язку. Настільки суперечлива різноманітність обумовлена тим, що прийняття рішення є сполучною ланкою між процесами: аналізом стану середовища, виділенням ситуації прийняття рішення, одержанням і переробкою інформації про характеристики ситуації, формуванням варіанта вибору, програми поведінки й дій *особистості, яка приймає рішення* (ОпР). Прийняття рішення як явище безумовне є складним психологічним утворенням, що має розгорнуту багаторівневу структуру [8].

Область прийняття рішення є безрозмірною зоною, яка «зв'язує» емоційні реакції ОпР, «дозує» прояв її активності, при цьому «розташовується» на границі внутрішнього (психічного) і зовнішнього (діяльнісного, опосередкованого) просторів особистості. Безпосередньо в ухваленні рішення інтегруються знання, формується індивідуальний професійний досвід, відбувається «насичення» інтересів, оформляється світогляд особистості. Прийняття рішень – не тільки специфічний вид, форма цілеспрямованої людської діяльності, але й атрибут цієї діяльності, її структурний єднальний елемент. Прийнято вважати, що прийняття рішення починається з виникнення проблемної ситуації й закінчується вибором певного його варіанта та відповідною дією (реалізацією системи дій), яка повинна перетворити виниклу проблемну ситуацію. У його структурі, як правило, виділяють ряд основних елементів: мету, або сукупність цілей, що відбиває потреби, інтереси й мотиви ОпР; інформацію, наявну в її розпорядженні; альтернативні варіанти досягнення мети; існуючі й доступні критерії вибору серед цих альтернатив; оцінка можливих наслідків обраних альтернатив; вибір оптимального рішення, тобто такого, який за тими, або тими ознаками переважніше інших. Реалізація компонентів структури ОпР у своїх розвинених формах припускає попереднє усвідомлення або генерування мети й способу дій, пророблення різних варіантів, їх оцінку, вибір, прийняття й прогнозування наслідків [9].

Саме ця складність аналізу й опису прийняття рішення, здавна залучала вчених і фокусувала їх прагнення на моделюванні даного явища. Історично склалося так, що спочатку теоретичні моделі, що описують процеси прийняття рішень, являли собою формалізовані схеми, які підкоряються принципам математичної логіки. Відомо, що теоретичні основи використання кількісних методів в описі прийняття рішень були закладені ще в XVIII столітті працями Я. Бернуллі й Т. Байєса, але тільки у двадцять роки минулого століття, завдяки роботам Р. Акофа, Г. Саймона, Дж. фон Неймана, О. Моргенштерна, Р. Льюїса, Г. Райфи, бере свій початок вивчення й формалізований опис процедур прийняття рішень [1; 6; 11]. Саме, Г. Саймон в 1947 р. запропонував використовувати поняття класичної (нормативної) і адміністративної (дескриптивної) моделей прийняття рішень, а також увів поняття «обмеженої раціональності», яке припускає, що менеджер зупиняється на першому ж раціональному варіанті рішення [19].

Створення сучасних формалізованих моделей прийняття рішень традиційно реалізується двома шляхами – у рамках нормативного й дескриптивного підходів. Нормативний підхід виявився досить плідним як у теоретичному, так і в прикладному аспекті. Однак сьогодні домінуючою тенденцією в розвитку теоретичних концепцій і методології прийняття рішень є інтеграція нормативного й дескриптивного підходів, що вимагає аналізу взаємозв'язку й наступності обох методичних схем їх реалізації.

Математичні моделі прийняття рішень можна умовно розділити на кілька груп за виділеними підставами: а) у якості постійного або змінного параметра розглядається час, протягом якого рішення повинно бути прийняте ОпР; б) число взаємодіючих (протидіючих) ОпР входять у групу прийняття рішень; в) зізнається або відкидається наявність випадкових (невизначених) факторів, які впливають на прийняття рішень [9].

I. За першою підставою моделі прийняття рішень діляться на 2 типи: статичні (у яких час не є змінною величиною), і динамічні (що розглядають час як змінну величину). Роль ОпР зводиться до оцінки поточного стану реалізації моделі, незначної корекції вихідних даних для її функціонування. Суб'єктивне відчуття реальності в моделях першого типу забезпечується швидкодією керуючого обчислювального комплексу, на якому реалізована модель прийняття рішень.

II. За другою підставою виділяють описові й нормативні моделі прийняття рішень. Нормативний аналіз використовується при дослідженні природи раціональності й логіки процесу прийняття рішення. Описовий аналіз, навпаки, розглядає переваги ОпР такими, які вони є в реальності, а не якими вони повинні бути. Роль ОпР зводиться до контролю над реалізацією моделей їх прийняття. Даний тип моделей найбільш ефективний для оцінки

наслідків реалізації вибору особистості, а можливість їх використання в реальному часі дозволяє ОпР, коли вона перебуває в умовах реальної або ігрової ситуації, одержувати варіанти й оцінки наслідків їх реалізації.

III. За третьою підставою виділяються детерміновані, стохастичні й теоретико-ігрові моделі. Детермінована модель будується в тих випадках, коли фактори, які впливають на результат розв'язку, піддаються досить точному виміру або оцінці, а випадкові фактори або відсутні, або ними можна зневажити. У стохастичних моделях ситуація прийняття рішень відбивається як випадковий процес, хід і результат якого описується тими або іншими характеристиками випадкових величин: математичним очікуванням, дисперсією, функцією розподілу тощо. У теоретико-ігрових моделях ураховується достатність або недостатність інформації й факт необхідності прийняття рішень в умовах невизначеності [11; 14; 18].

Відомо, що теорія прийняття рішень, як самостійний науковий напрямок, бере свій початок з робіт Дж. фон Неймана й О. Моргенштерна, які заклали її математичні основи, й пов'язана з теорією корисності [6; 15]. Моделі, якими описувалася корисність прийняття рішень, позиціонують переваги раціонально діючої ОпР. Крім того, теорія корисності дозволяє визначити оптимальну стратегію вибору альтернативи в умовах ризику. Цей вибір заснований на максимізації очікуваної корисності, причому ймовірності результатів можуть розумітися як об'єктивно, так і суб'єктивно. Завдяки ідеям Дж. фон Неймана й О. Моргенштерна, методологія прийняття рішень одержала можливість увести кількісну оцінку корисності позиції ОпР і вимірювати її за інтервальною шкалою.

Іншим математичним апаратом, який часто використовується у нормативних моделях прийняття рішень, є теорія оптимальних статистичних рішень, яка застосовується при дотриманні двох умов. По-перше, ситуація прийняття рішень описується кінцевим числом контрольованих і вимірюваних параметрів. По-друге, ступінь невизначеності їх значень виражається розподілом ймовірностей. Крім можливих розподілів досліджуваного явища, уважаються заданими: простір можливих остаточних рішень, вартість правильних і неправильних рішень і можливі збитки, які пов'язані із прийняттям того або іншого рішення. ОпР приписує кожній альтернативі певну початкову (апріорну) ймовірність. Під впливом нових даних вони можуть міняти початкові ймовірності істинності цих альтернатив (апостеріорні ймовірності). У самому найпростішому випадку перевага віддається альтернативі, апостеріорна ймовірність якої є найбільшою [9; 13].

Третій напрямок використовує при математичному моделюванні прийняття рішень теорію ігор. Для цілей справжнього аналізу є особливо важливо той факт, що в рамках цієї теорії було розроблено одні з перших

математичних моделей прийняття рішень в умовах невизначеності. У теорії ігор основною ідеєю є пошук рівноважних рішень у конфліктній ситуації, тобто в ситуації наявності сторін, які взаємно суперечать один одному. Гра характеризується наявністю правил, різними ймовірностями вибору тих або інших варіантів дії, різною ймовірністю виграшу або програшу ОпР. Рішення, яке ураховує всі можливі обмеження, дає найбільше значення меті, що описує вибір, функції [11].

Зміст перерахованих моделей підкоряється принципам математичного моделювання, згідно з якими ОпР повинна діяти строго раціонально – обирати найбільш вигідний його варіант. Відзначимо, що «раціонально вигідні» рішення часто виявляються для ОпР суб'єктивно менш кращими. Для усунення цього недоліку, пізніше стали розроблятися такі моделі прийняття рішень, які враховують індивідуальні особливості ОпР (ціннісні критерії, переваги тощо) [1; 6]. Необхідно відзначити, що зазначені класи створених моделей прийняття рішень не змогли наблизити нормативні описи до реального психологічного процесу, тому що продовжували діяти за законами класичної логіки, у той час як ОпР найчастіше відходить від строгої раціональності й діє відповідно до суб'єктивної інтерпретації всієї ситуації прийняття рішень у цілому. Дослідники відзначають в огляді математичних моделей прийняття рішень, що заманливо, звичайно, спробувати обійтися без введення суб'єктивного відношення, але як би ви не намагалися вичавити все з наявних об'єктивних даних, ви не наблизитеся до одержання потрібного курсу дій у складних проблемах [3; 11].

Проблема полягає в тому, що реальний вибір ОпР супроводжується непослідовністю, численними протиріччями, вибором неоптимальних варіантів, спрощенням умов ситуації вибору, а також безліччю інших ефектів і феноменами [3; 15]. Таким чином, на перший план висувається проблема відбиття активним цілісним суб'єктом діяльності вартих перед ним завдань. Саме ця обставина й привела до появи дескриптивних моделей прийняття рішень, у яких пріоритетне місце віддається питанням суб'єктивних перетворень. Узагальнення всякого роду ефектів і феноменів згодом оформилося одним з напрямків поведінкової теорії прийняття рішень – «Психологія пізнавальних ухилів», або «Евристика й зсув» [16]. Центральне місце в дескриптивних моделях, на думку Ю. Козелецького, займає феномен суб'єктивної ймовірності [6].

Поняття суб'єктивної ймовірності зіграло значну роль в удосконаленні математичних моделей прийняття рішень, але не зробило їх досить надійними. На думку М. Аллі, причина полягає в тому, що «...індивід ураховує лише ті ймовірності, які він уявляє, а не ті, які існують у дійсності». Констатація

розробниками даного факту свідчить про самий факт методологічної обмеженості даного напрямку [1, с. 219].

До продуктивних дескриптивних підходів у моделюванні прийняття рішень необхідно віднести системний. Згідно із системним підходом, прийняття рішень є функціональним блоком психологічної системи діяльності. Він безпосередньо спрямований на організацію, побудову й регуляцію діяльності, але в той же час є похідним цієї структури. Його можна вважати приватним видом загальної системи інтегральних психічних процесів (цілеутворення й антиципації, програмування й планування, контролю й самоконтролю). Реалізація прийняття рішень як інтегрального психічного процесу представлена в діяльності на п'ятих макрорівнях: інтегративно-цільовому, локально-цільовому, субцільовому, квази-автономному й рівні самостійного процесу [7]. Процес формування компонентів прийняття рішень, зміна етапів, зміна стратегій поведінки в реальних ситуаціях вибору носять ітеративний характер. На нашу думку, вибір у цілому, у всій повноті його проявів, є лише одним з атрибутів вихідної активності особистості, тобто й породжуваним особистістю, а не тільки реалізованим процесом як продуктом її активності [8].

Подолання протиріччя, що склалося у використанні нормативних і дескриптивних моделей неможливо в силу ряду причин, а саме:

1) можливості математичного апарата, який використовується як основа моделей, обмежені в описі поведінки ОпР. Результати досліджень доводять обмеженість сфери додатка як нормативних, так і дескриптивних моделей вибору й прийняття рішень. Використання в економіці, промисловості, політиці, організаційному керуванні обох класів моделей стає реально прийнятним тільки для двох класів ситуацій – з повною й частковою визначеністю (у так званих «завданнях з ризиком»);

2) значне число факторів, що впливають на вибір особистості, як зовнішніх, так і внутрішніх, не підлягає виміру кількісними методами. Крім того, необхідність обліку величезного числа неконтрольованих зовнішніх (середовищних) і внутрішніх змінних, не має строгого, з формальної точки зору, рішення. Результати досліджень, у яких американськими психологами було встановлено, що більшість людей не прибігають до яких-небудь систематизованих методів при вирішенні важких питань вибору, а діють інтуїтивно, проявляють непослідовність, і найчастіше є суперечливими [3].

Коректний вихід із тупика, який склався і розвиток моделювання прийняття рішень представляється можливим тільки у випадку переходу до змістовних моделей вибору особистості, основу яких становлять характеристики прийняття рішень і особистісні властивості ОпР.

Так, Ізабель Бріггс-Майерс, вивчаючи прийняття оптимальних рішень, що ведуть до бізнес-проривам і запропонувала алгоритм, якому дала назву «Z-

Модель». Модель як основу вибору особистості в ситуації прийняття рішень використовує систему опису типологічних характеристик осіб, яку запропонував К.-Г. Юнг. Багато в чому цим пояснюється складність використання моделі, яка полягає у прояві односторонності сприйняття й оцінок ситуації особистістю. Модель відбиває безпосередні прояви індивідуально-психологічних особливостей особистості, її стилевих особливостей, одночасно реагуючи при цьому на зміни стану середовища (параметри моделі Т і F ураховують вплив соціально-психологічних характеристик середовища) [11].

Розвиток ідей функціонально-рівневої регуляції вибору припускає перехід до розгляду регуляції прийняття рішень у просторі новотворів – динамічних регулятивних систем, які виявляють парціальну дію на різних етапах становлення попередніх виборів і кінцевого вибору ОпР. Виділення інтелектуально-особистісного потенціалу відбиває спробу з'єднати інтелектуальне й особистісне регулювання в єдиний психологічний конструкт (синтез різнорівневих характеристик та їх взаємозв'язку). Функціонування потенціалу припускає реалізацію «актів парціальної регуляції», яка необхідна для підготовки вибору. Центральним функціональним утворенням є динамічні регулятивні системи, у яких різні психологічні властивості інтегруються в єдине ціле [6]. Динамічні регулятивні системи мають рівневу будову (система регуляції може містити в собі як глибинну мотивацію, так і складові Я-Концепції); охоплюють усвідомлювані й неусвідомлювані рівні психологічних змінних. Раціональний вибір при цьому являє собою різновид вибору особистості, при якому максимально використовується інтелектуально-особистісний потенціал.

Деякі компоненти в структурі моделі є не тільки логічно складними для виміру, але й вимагають конкретизації до умов реалізації (інтелектуальний потенціал, характеристики самосвідомості, інтелектуальні стратегії тощо). Особливу роль виконує **усвідомлення** ситуації як детермінанту вибору особистості, яка виконує функцію розуміння й прийняття, що являє собою складний багатокомпонентний показник, який створює в ОпР розгорнуті уяви про стан параметрів середовища. При збільшенні заходу невизначеності, прийняття рішень і вибір стають залежними від рівня інтелекту (IQ), від креативності й інших змінних моделі інтелектуальної регуляції. Ухвалення рішення тільки умовно стає можливим для ОпР, що значно звужує сферу дії моделі, а при жорсткості контрольованих змінних зводить її роботу до нуля.

Для побудови моделі вибору особистості в умовах невизначеності характерна більша неповнота й невірогідність інформації, її різноманітність й складність, одночасний вплив соціально-економічних і техногенних факторів. Ці обставини не дозволяють створити ідеальну математичну модель. Сильно утруднений пошук оптимального або прийняттого рішення в такого роду ситуаціях. Вибір носить більш загальний характер і включає прийняття рішень

в умовах визначеності й імовірнісної визначеності. Частково це спричинене фактом умовності «повної визначеності». Насправді завжди є той, або інший захід невизначеності, а деяка його частина не може бути обмірювана в принципі. Виділяють наступні види невизначеності: 1) невизначеність сьогодення; 2) минулого (досвіду); 3) майбутнього; 4) наявних ресурсів; 5) мети (бажаного); 6) постановки проблеми; 7) ухваленого рішення; 8) досягнутого результату тощо [3; 8].

Однієї із удалих спроб наблизитися до побудови моделі вибору в умовах невизначеності є модель R.A.W.F.S. Модель Р. Липшиц і О. Страус), спеціально сконструйована для роботи в середовищі невизначеності. Модель представляє невизначеність як характеристику суб'єкта, розуміється як почуття сумніву, який веде до зволікання в діях. Для її подолання пропонується кілька шляхів (тактик). По-перше, зменшення невизначеності за допомогою пошуку нової інформації, а також завдяки очікуванню, поки буде отримано нове знання. По-друге, визнання невизначеності, при цьому модель надає час обмірковувати, які наслідки мають потенційні ризики, і як можна їм протистояти. По-третє, припустиме ігнорування невизначеності. Для того, щоб приступити до дій, невизначеність необхідно зменшити: заспокоїти себе неправильною безпекою й припустити, що виникаючі наслідки не стосуються рішень ОпР. Вони можуть пригнічувати або недооцінювати, приховувати інформацію або шукати символи, які нібито можуть мати відношення до прийняття рішення, але скоріше виводять зі стану заціпеніння. Необхідно відзначити примітну особливість моделі – її яскраво виражений діючий характер, інструментальну спрямованість, яка використовує як спонтанну, так і спрямовану активність ОпР [12, 17].

Серед джерел невизначеності в середовищі вибору особистості можна виділити наявність елементів випадковості й стихійності протікання процесів, а також наявність інших учасників, які вибирають і реалізують власні конкретні вибори.

Мета статті – побудова моделі вибору особистості, пошук стійкої структури властивостей особистості, яка забезпечує ухвалення ефективного рішення. Підставами для створення моделі стали положення, які впливають із раніше виконаних робіт: 1) прийняття рішень і вибір регулюють когнітивні, мотиваційні й емоційно-вольові властивості особистості; 2) раціональний вибір особистості в умовах невизначеності опирається на інтелектуальний і особистісний потенціал; 3) успішність вибору особистості обумовлена міжрівневою інтеграцією й внутрішньорівневою диференціацією психічних процесів; 4) ухвалення рішення опосередковане варіативністю функціональних структур, множинністю зв'язків психічних процесів і властивостей особистості, які задіяні у виборі; 5) можливості по регуляції прийняття та ухвалення рішення додатно впливають на остаточний вибір особистості [8-12].

Виклад основного матеріалу. Для побудови моделі й перевірки її працездатності був відібраний комплекс методик виміру властивостей ОпР. Склад методик і властивостей особистості визначався на основі перевірки й установлення їх відповідності певним вимогам: повторної вимірності, адекватності умовам ситуації вибору, стійкості зовнішньому (внутрішньому) впливу, взаємозв'язку з якісними й кількісними параметрами ухвалення рішення. Для досягнення цієї мети був проведений експеримент по вивченню взаємозв'язку властивостей особистості й властивостей прийняття рішень.

Для перевірки працездатності моделі була сформована група обстежених в кількості 197 осіб різної статі, студенти й магістранти (денної та заочної форм навчання) соціально-гуманітарного факультету Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського». Вік обстежених складав від 19 до 47 років. Вибірка студентів і магістрантів заочної форми навчання утворена фахівцями різних професій, що мають досвід професійної діяльності (менеджери, педагоги, економісти, юристи та ін.).

Для вирішення завдань дослідження були використані такі методи:

1) теоретичні – теоретико-методологічний аналіз стану проблеми співвідношення особистісних властивостей ОпР;

2) емпіричні – тестування, опитування (з метою подальшого вивчення особливостей впливу різних властивостей особистості на точність та адекватність вибору та прийняття рішень).

3) статистичні – обробка й узагальнення результатів емпіричного дослідження з використанням комп'ютерного пакета IBM Statistics SPSS 27.0. З метою обробки отриманих за допомогою емпіричного дослідження даних був використаний кількісний (кореляційний) і якісний (методи «асів» і «профілів») аналізи отриманих даних [8; 10].

У процесі дослідження був використаний комплекс діагностичних методик для виміру вольових якості особистості, особистісних факторів прийняття рішень, рефлексивності, креативності особистості та ін.

Кількісний (кореляційний) аналіз результатів дозволив установити характер взаємозв'язків між різними параметрами властивостей особистості, які не тільки беруть участь у виборі особистості, але й визначають, детермінують прийняття рішень.

З'ясувалося, що для частини показників установлені статистично значимі додатні зв'язки на 1% і 5% рівні значущості, що групує їх властивості у тісно взаємопов'язані групи. Так Цмл (цілеспрямованість у прийнятті рішень) додатно корелює з показником Зпв (загальний показник сформованості вольових якостей), та показниками Інц (ініціативність) і Ріш (рішучість у прийнятті рішень). Показник вольових властивостей Від (відповідальність) корелює з Рац (раціональність); Р-Тип (сприймаючий тип) додатно корелює з Е (екстраверсія); ГдР (готовність до ризику) на 1% рівні з Імп (імпульсивність

у прийнятті рішень). Виявлені додатні взаємозв'язки індивідуально-психологічних показників особистості І (інтроверсія) з типологічними властивостями – з J-Типом (вирішальний); установлені зв'язки властивостей особистості між собою – Реф (рефлексивність) і Ргд (ригідність у прийнятті рішень); стійкі взаємозв'язки різних емоційних модальностей – П (печаль, сум) додатно корелює із С (страх). Дії по реалізації ухваленого рішення утворювали дві групи: у першій показник Ас (асертивні дії) додатно корелює зі ПдК (вступ у соціальний контакт), ПдП (пошук соціальної підтримки) і ІмД (імпульсивні дії); в іншій – показник ОбД (обережні дії) додатно корелює з НеД (маніпулятивні дії), з АгД (агресивні дії), з АсД (асоціальні дії) і УнД (дії уникнення). Перевірка однорідності вибірок показала 5% рівень довірчої ймовірності.

Аналіз отриманих кореляційних взаємозв'язків виявив деякі закономірності, що підтвердили результати, отримані нами в попередніх дослідженнях [8]. По-перше, характеристики властивостей особистості, які утворювали взаємозалежні групи, являють собою фрагменти цілісної архітектури ОпР у ситуації вибору. По-друге, між групами характеристик виявлені стійкі не тільки додатні, але й стійкі від'ємні взаємозв'язки, створюючи полярні полюси і яскраві по своїй виразності групи обстежених. По-третє, більшість показників, які розглядаються, виявляють множинні статистично значимі взаємозв'язки з показниками інтелекту на рівні тенденцій до значимості. Статистично значимі взаємозв'язки властивостей прийняття рішень утворювали стійкі групи, що й презентовано на рис. 1.

Сучасна психологія вибору, закордонні та вітчизняні концепції, прийняття рішень, розглядають вибір як акт подолання, «зняття» невизначеності. Детальний змістовний аналіз виділених кореляційних плеяд, представляє можливим висловити наступні міркування про взаємодію властивостей ОпР у ситуації вибору. Дана взаємодія представлена у формі структурно-функціональної моделі вибору особистості. Розгляд елементів структури й реалізованих ними функцій презентовано в термінах показників тих методик, які нами були використані в дослідженні. Рівні моделі носять умовний характер, у реальних умовах послідовність може бути випадковою й визначається цілями прийняття рішень та умовами вибору особистості.

Нульовий рівень моделі – когнітивний простір вибору. Він утворений характеристиками властивостей мислення й креативності ОпР, забезпечує логіко-психологічний аналіз як самої ситуації вибору (завдання, проблеми рішення), зміст і оцінку невизначеності, так і умов, які детермінують усвідомлення цієї невизначеності. Змістовий аналіз цих характеристик показує, що конкретна комбінація цих показників, врахування їх виразності, у ряді випадків може виступати як «пусковий механізм» для складових процесу вибору безпосередньо, так і ухвалення остаточного рішення особистості. Найбільш типовим випадком є досягнення значень цих

показників певної «граничної» величини, які різняться ОпР і потребують розгляди виниклу проблему, ситуації «прийняття рішення», ситуації вибору. Основна функція простору вибору – аналіз, синтез, зіставлення. Включення цих характеристик у процес ухвалення рішення раніше дозволило дослідникам представити його як «інтегральний психічний процес» [6; 9].

I рівень – емоційне регулювання прийнятого рішення, вибір ОпР утворено двома групами показників. Група А представлена комбінацією емоційних модальностей «радість» і «гнів», група Б – комбінацією емоційних модальностей «страх» і «сум». Значення в цілому даної регуляторної складовій в прийнятті рішення і його основна функція – вибірковість ОпР, забезпечує індивідуально своєрідне бачення невизначеності середовища вибору, умов і особливостей вибору [10]. Високі значення показників даного рівня в ухваленні рішення проявляються у виділенні, упорядкуванні й синтезі характеристик структури ОпР та їх різних варіацій, а також в організації множинних зв'язків між різними властивостями, якостями й процесами, що опосередковують безпосередньо вибір особистості.

II рівень, контрольно-регулятивний, утворено двома групами властивостей особистісних професіонала. Група А утворена екстернальністю, імпульсивністю, готовністю до ризику й характеристиками сприймаючого типу особистості. Група Б поєднує інтернальність, рефлексивність, ригідність і характеристики вирішального типу ОпР. Максимальна виразність показників контрольно-регулятивного рівня характерна для «імпульсивно-ризикованого» або «ригідно-обережного» типу ОпР. Основна функція даного рівня – розробка стратегії вибору з урахуванням особистісного змісту прийнятого рішення в даних конкретних умовах.

III рівень – вольове регулювання вибору ОпР представлено двома групами показників. Група А представлена блоком показників ініціативності, уяви, цілеспрямованості й рішучості. Група Б представлена взаємозалежним блоком показників відповідальності й раціональності. Максимальна виразність вольових властивостей ОпР свідчить про типову поведінку особистості «активного» або «раціонального» типу. Основна функція даного рівня – активізація досягнення варіанта ухваленого рішення, остаточний вибір ОпР.

IV рівень моделі представлений сукупністю стратегій і дій реалізації прийнятого рішення, утвореної двома полярними групами показників. Група А представлена блоком асертивних, імпульсивних дій, які реалізує особистість в умовах взаємодії (у соціальному контакті, при активному пошуку соціальної підтримки). Група Б представлена взаємозалежним блоком маніпулятивних, агресивних, асоціальних дій та обережних дій, аж до уникнення, відходу від ситуації вибору. Максимальна виразність і освоєння даних дій ОпР, дозволяє говорити про перехід від набору дій до використання стратегій реалізації рішення. Основна функція рівня – мінімізація психологічних витрат по реалізації кінцевого варіанта вибору ОпР.

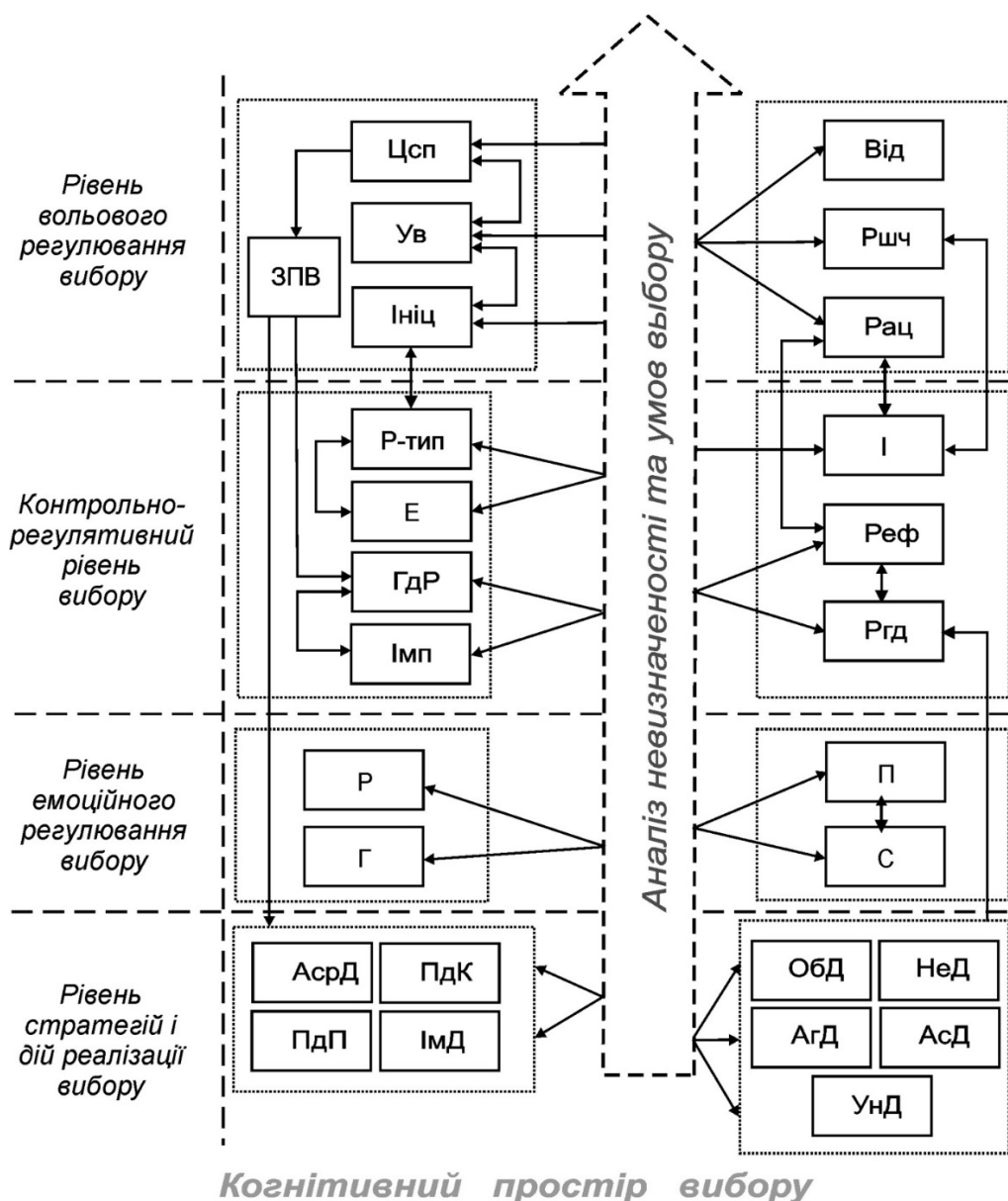

Рис. 1. Модель взаємодії компонентів структури вибору особистості

Примітка. Показники діагностичного комплексу методик: 1) Вольові якості особистості: відповідальність (Від), ініціативність (Ініц), рішучість (Ршч), самостійність (Смт), витримка (Втр к), наполегливість (Нпл), енергійність (Енр), уважність (Увн), цілеспрямованість (Цсп); загальний показник сформованості вольових якостей (Зпв); 2) Особистісні фактори прийняття рішень: раціональність (Рац), готовність до ризику (ГдР); 3) Тест-опитувальник ухвалення рішення: рішучість у прийнятті рішень (Рш), цілеспрямованість (Цм), ригідність (Ргд), імпульсивність (Імп); 4) Стратегії подолання стресових ситуацій (шкала SACS): асертивні дії (АсрД), вступ у соціальний контакт (ПдК), пошук соціальної підтримки (ПдП), обережні дії (ОбД), імпульсивні дії (ІмД), дії уникнення (УнД), непрямі дії (НеД), асоціальні дії (АсД), агресивні дії (АгД); 5) Індикатор типу особистості: екстраверсія (Е), фінтроверсія (І), сенсорний тип (С), інтуїтивний тип (Н), розумовий (Т), що відчуває (F) тип, що вирішує (J) тип, що сприймає (Р); 6) Чотирьохмодальний тест-опитувальник емоційності: радість (Р), гнів (Г), страх (З) і печаль (П); 7) Визначення рівня розвитку рефлексивності: рефлексивність (Реф); 8) Опитувальник креативності особистості: творче мислення (Тм), допитливість (Дп), оригінальність (Ор), уява (Ув), інтуїція (Ін), емоційність, емпатія (Ім), почуття гумору (Пг), творче ставлення до професії (Тп); 9) Тип мислення: предметне мислення (Пм), символічне мислення (См), знакове мислення (Зм), образне мислення (Ом), креативність (ДО).

Висновки.

1. Приблизність і невірогідність результатів використання існуючих математичних моделей показала їхню обмежену застосовність у вивченні як окремих аспектів прийняття рішень, так і вибору особистості професіонала. Багато в чому це обумовлене тим, що й вибір особистості, і прийняття рішень, і розуміння особистісних особливостей вибору професіонала, неможливі без розкриття психологічних особливостей особистості, які закладені в закономірностях її структурної організації й специфіці функціонування. Саме у виборі особистості можна найбільше чітко й всебічно простежити прояв специфічних особливостей її особистісних характеристик. У своїй сукупності, вони визначають оцінку особистістю всього, що відбувається, індивідуальні особливості прийняття рішень, вибір особистості, специфіку дій по реалізації остаточного рішення.

2. Вибір особистості (прийняття рішення) формується й реалізується під впливом комплексу індивідуальних особливостей (професійно важливих властивостей), які взаємодіють на структурних рівнях функціонального регулювання. Когнітивний простір вибору утворює базовий рівень ухвалення рішення, забезпечує функціонально-інформаційний аналіз умов невизначеності, синтез умов прийняття рішень, і побудова, надалі, моделі конструктивного вибору особистості. Емоційний, вольовий і контрольно-регулювальний рівні реалізують певні функції прийняття рішення й забезпечують досягнення мети вибору особистості.

3. Множинність рівнів регулювання та їх змістовна наповненість, так само як і усвідомлення змісту вибору для ОПР, забезпечують стійке одержання конкретного результату – досягнення мети вибору. До мінімально необхідних елементів структури вибору необхідно віднести наступні: порівняння альтернатив варіанта рішення з урахуванням досягнення власних цілей особистості; пошук необхідної актуальної й фактографічної інформації для аналізу значимих зовнішніх і внутрішніх умов вибору; усвідомленість, продуманість використовуваних прийомів, способів і засобів реалізації вибору; коректна оцінка результатів і наслідків вибору для професіонала.

Перспективи розвитку подальших досліджень в області моделювання вибору можливі у двох напрямках. Перший пов'язаний з поглибленням уявлень про когнітивне, емоційно-вольове, мотиваційне регулювання вибору професіонала; узагальненням результатів сучасних досліджень прийняття рішень професіоналом. Друге – з оцінкою й прогнозом впливу на вибір професіонала комплексу ситуативних і особистісних факторів. Якщо розглядати ситуативні параметри як умови, які обмежують вибір варіанта рішення, то перспектива вбачається за вивченням тих властивостей особистості, які забезпечують стійку реакцію й поведінку особистості в ситуації вибору та розуміння якісної своєрідності прийнятих рішень особистістю.

Література:

1. Алле М. Поведінка раціональної людини в умовах ризику: критика постулатів та аксіом американської школи. *Thesis*. 1994. Т. 2. Вип. 5. С. 217-241.
2. *Большой толковый психологический словарь* / Ребер Артур (Penguin). 2000. Том 1 (А–О): [Електронний ресурс]. URL : <https://soc.univ.kiev.ua/en/library/bolshoy-tolkovyy-psihologicheskij-slovar-t1-o-pers-angl-reber-artur>.
3. Галян І. М. Психологія вибору особистості у контексті невизначеності. *Проблеми гуманітарних наук : зб. наук. пр. Дрогобицького держ. пед. ун-ту імені Івана Франка*. Сер. «Психологія». Вип. 37. Дрогобич : Вид. від. ДДПУ імені Івана Франка, 2015. С. 137-149.
4. Діденко Л. В. Теорія вибирання: феномен прийняття рішення : [Електронний ресурс]. *Гілея : Науковий вісник*. 2013. № 72. С. 320-327.
5. Канеман Д., Словик П., Тверски А. *Принятие решений в неопределённости : правила и предубеждения*. Харьков : Гуманитарный центр, 2005. 632 с.
6. Петровська І. Р. Психологічні концепції процесу прийняття рішень. *Вісник Львівського університету*. 2021. Серія психологічні науки. Випуск 9. С. 196-202.
7. Сазонова О. В. Особливості прийняття рішень мотивованих на досягнення успіху осіб. *Вісник Львівського університету. Серія психологічні науки*. 2018. Випуск 2. С. 118-128.
8. Санніков О. І. *Психологія життєвого вибору особистості* : [монографія]. Одеса : Вид-во ВМВ, 2015. 440 с.
9. Саннікова О. П. *Теорії прийняття рішень* : [навчально-методичний посібник]. Харків : Апекс+, 2007. 120 с.
10. Саннікова О. П. *Феноменологія особистості*: [Вибрані психологічні праці]. Одеса : СМІЛ, 2003. 256 с.
11. Саннікова О. П., Санніков О. І., Чебікін О. Я. *Моделі прийняття рішень*: [навчально-методичний посібник]. Харків : Апекс+, 2007. 60 с.
12. Саннікова О. П., Санніков О. І., Бикова С. В. *Ризик та прийняття рішень*: [навчально-методичний посібник]. Харків : Апекс+, 2007. 60 с.
13. Goldsmith, R., Sahlin, N. The role of second-order probabilities in decision making. *Analyzing and aiding decision processes*. Amsterdam, 1983. P.455-467.
14. Irwin, F. W. Stated expectations as functions of probability and desirability of outcomes. *J. Pers.* 1953. Vol.21. P. 329-335.
15. Janis, I. L., Mann, L. *Decision making: A Psychological Analysis of Conflict, Choice and Commitment*. N.Y.: Free Press, 1977. 488 p.
16. *Judgement under Uncertainty: Heuristics and Biases* / Ed. by D. Kahneman, P. Slovic, A. Tversky. Cambridge: Cambridge University Press, 1982. 555 p.
17. Lipshitz, R., Strauss, O. Coping with uncertainty: a naturalistic decision making analysis. *Organizational Behavior and Human Decision Processing*, 1997. Vol. 69. P. 149-163.
18. Richards, D. Is strategic Decision making Chaotic? *Behavioral Science*. 1990. Vol. 35(3). P. 219-232.
19. Simon, H. A. Theory of Decision Making in economics and statistical. *Psychol. Bul.* 1967. Vol. 68. P. 29-46.

References:

1. Alle, M. (1994). Povedenie racional'nogo cheloveka v usloviyah riska: kritika postulatov i aksiom amerikanskoj shkoly [Behavior rational person at risk: the criticism postulates and axioms US-cal School]. *THESIS*, T. 2, 5, 217-241 [in Ukrainian].
2. Reber, Artur (2000) (Ed.). *Bol'shoj tolkovyj psihologicheskij slovar'* [Large explanatory psychological dictionary]. (Vols 1-2). [Elektronnyj resurs]. URL : <https://soc.univ.kiev.ua/en/library/bolshoy-tolkovyy-psihologicheskij-slovar-t1-o-pers-angl-reber-artur> [in Ukrainian].

3. Halyan, I. M. (2015). *Psycholohiya vyboru osobystosti u konteksti nevyznachenosti* [Psychology of personality choice in the context of uncertainty]. *Problemy humanitarnykh nauk – Problems of humanitarian sciences: zb. nauk. pr. Drohobyc'koho derzh. ped. un-tu imeni Ivana Franka. Ser. «Psycholohiya». Vyp. 37. Drohobych : Vyd. vid. DDPU imeni Ivana Franka. P. 137-149* [in Ukrainian].
4. Didenko, L. V. (2013). *Teoriya vybyrannya: fenomen pryjmannya rishennya* [Selection theory: the phenomenon of decision-making] : [Elektronnyj resurs]. *Hileya : Naukovyj visnyk, 72, 320-327* [in Ukrainian].
5. Kaneman, D. & Tverski, A. (2003). *Racional'nyj vybor, cennosti i frejmy* [Rational choice, values and frames]. *Psihologicheskij zhurnal – Psychological journal, V. 24, 3, 22-31* [in Russian].
6. Petrovs'ka, I. R. (2021). *Psycholohichni koncepciyi procesu pryjnyattya rishen'* [Psychological concepts of the decision-making process]. *Visnyk L'vivskoho universytetu – Bulletin of Lviv University. Seriya psycholohichni nauky. Vypusk 9, 196-202* [in Ukrainian].
7. Sazonova, O. V. (2018). *Osoblyvosti pryjnyattya rishen'* motyvovanykh na dosyahnennya uspixu osib [Peculiarities of decision-making by individuals motivated to achieve success]. *Visnyk L'vivskoho universytetu – Bulletin of Lviv University. Seriya psycholohichni nauky. Vypusk 2, 118-128* [in Ukrainian].
8. Sannikov, O. I. (2015). *Psycholohiya zhyttyevoho vyboru osobystosti* [Psychology of life choice of an individual]. *Odesa : Vyd-vo VMV* [in Ukrainian].
9. Sannikova, O. P. (2007). *Teoriyi pryjnyattya rishen'* [Theories of decision-making]: [navchal'no-metodychnyj posibnyk]. *Xarkiv : Apeks+* [in Ukrainian].
10. Sannikova, O. P. (2003). *Fenomenolohiya osobystosti* [Phenomenology of personality]: *Vybrani psycholohichni praci. Odesa : SMYL* [in Ukrainian].
11. Sannikova, O. P., Sannikov, O. I. & Chebykin, O. Ya. (2007). *Modeli pryjnyattya rishen'* [Decision-making models] : [navchal'no-metodychnyj posibnyk]. *Xarkiv : Apeks+* [in Ukrainian].
12. Sannikova, O. P., Sannikov, O. I. & Bykova, S. V. (2007). *Ryzky ta pryjnyattya rishen'* [Risk and decision-making]: [navchal'no-metodychnyj posibnyk]. *Xarkiv : Apeks+* [in Ukrainian].
13. Goldsmith, R. & Sahlin, N. (1983). The role of second-order probabilities in decision making. *Analyzing and aiding decision processes. Amsterdam. Pp. 455-467.*
14. Irwin, F. W. (1953). Stated expectations as functions of probability and desirability of outcomes. *J. Pers., 21, 329-335.*
15. Janis, I. L., & Mann, L. (1977). *Decision making: A Psychological Analysis of Conflict, Choice and Commitment.* N.Y.: Free Press.
16. Kehnemen, D., Slovic, P. & Tversky A. (Ed.). (1982). *Judgment under Uncertainty: Heuristics and Biases.* Cambridge: Cambridge University Press.
17. Lipshitz, R., & Strauss, O. (1997). Coping with uncertainty: a naturalistic decision making analysis. *Organizational Behavior and Human Decision Processing, 69, 149-163.*
18. Richards, D. (1990). Is strategic Decision-Making Chaotic? *Behav. Sci., 35, 3, 219-232.*
19. Simon, H. A. (1967). Theory of Decision Making in economics and statistical. *Psychol. Bul., 68, 29-46.*